

ELÄMÄN SUUNTAA ETSIMÄSSÄ
Ammattistartti ammatillisen suuntautumisen
tukena

Hanna Sannamo

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Toukokuu 2013
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Sannamo, Hanna; Elämän suuntaa etsimässä – Ammattistartti ammatillisen suuntautumisen tukena

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 28 sivua.
Toukokuu 2013.

Kehittämishanke on laadullinen tutkimus, jossa tarkastellaan ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen toiminnan tarjoamaa tukea ammatinvalintaan sekä elämänhallintaan. Kehittämishankkeen kiinnostus kohdistui siihen, miten nuoret itse kokivat ja kuvasivat koulutuksen työmenetelmien vaikuttaneen heidän opiskeluun ja elämänhallintaan koulutuksen aikana. Tavoitteena on saada opiskelijoiden ääni kuuluviin ja löytää konkreettisia kehittämissuhteita ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kehittämiseksi jatkossa.

Tutkimukseen osallistui kymmenen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen opiskelijaa. Tutkimuksen aineisto muodostui opiskelijoille tehdyistä teemahaastatteluilta. Opiskelijoille tehtiin kaksi haastattelua, koulutuksen alkaessa ja koulutuksen päättyessä. Aineiston analysoinnissa käytettiin teemoittelua, joka oli luonteva analysointimenetelmä teemahaastatteluille.

Ohjaavan ja valmistavan koulutuksen työmenetelmien todettiin pääsääntöisesti tukevan nuorten omien tavoitteiden toteutumista. Esimerkiksi nuorten ammatinvalintaa tukivat koulutusmahdollisuuksiin liittyvän tietoisuuden kasvaminen, uskon palautuminen omiin kykyihin ja omien kykyjen ja mahdollisuuksien lähentyminen sekä ammatti-identiteetin kasvun käynnistyminen. Nuorten elämänhallintaa tukevat asiat olivat nuorta kunnioittava, arvostava ja tasa-arvoinen kohtaminen, perheen ja ystävien tuki, ammattistarttiryhmän vertaistuki sekä koulutuksen tavoitteiden ja toiminnan mielekäs yhteys. Kehittämishankkeen tuloksena saatiin hyviä kehittämissuhteita ohjaavan ja valmistavan koulutuksen käytännön kehittämistyöhön. Tuloksia voidaan hyödyntää myös laajemmalti esimerkiksi koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmatyössä.

Asiasanat: ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus, koulutukselliset valinnat, elämänkulku, nivelvaihe, syrjäytyminen, elämän hallinta

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	AMMATINVALINNAN HAASTEITA NIVELVAIHEESSA.....	5
	2.1 Koulutuspolulta putoaminen ja syrjäytymisuhkat.....	5
	2.2 Yksilöllistymisen haasteet ammatinvalinnassa.....	6
	2.3 Yksilökeskeisyydestä kohti yhteisössä tapahtuvaa oppimista.....	8
	2.4 Ammattistartti nuorten tukena	10
3	KEHITTÄMISHANKKEEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET ..	11
4	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS	12
5	TULOKSET	14
	5.1 Mahdollisuus tutustua ammattialoihin ja työelämään tukee ammatinvalinnassa.....	14
	5.2 Henkilökohtainen ohjaus on tärkeää	15
	5.3 Peruskoulun tietojen täydentäminen vahvistaa käsitystä oppijana...	16
	5.4 Ammattistartilla nuorten elämänhallinta vahvistuu	18
	5.5 Ammatinvalinnan vaiheet ammattistartilla	21
6	YHTEENVETO JA KEHITTÄMISIDEOITA TULEVAISUUTEEN.....	24
	LÄHTEET	27

1 JOHDANTO

Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen koulupudokkuus ja siihen liittyvä syrjäytymisriski on yhteiskunnallinen ilmiö, joka voidaan nähdä ongelmaksi sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen onnistuminen on nähty merkittäväksi tekijäksi syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä. Nivelvaiheen toimintamallien tehostaminen ja ohjauksen kehittäminen ovat olleetkin viime vuosina koko maan laajuisesti toisen asteen koulutuspolitiikan keskeisiä kehittämistoimenpiteitä. Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus, ammattistartti on yksi väline tämän siirtymän onnistumisen tukemiseksi. Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle tarvittavaa tietoa ja valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumisen edistämiseksi. Lähtökohtana on, että koulutuksen jälkeen opiskelijalla on valmiuksia ammatinvalintaan ja urasuunnittelun tekemiseen sekä edellytyksiä kasvaa aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi.

Valkeakosken ammattiopisto sai Opetusministeriöltä kokeiluluvan vuosille 2006-2010 ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen. Kokeiluluvan aikana kehitettiin oppilaitoksen oma toimintamalli koulutuksen toteuttamiseksi. Kokeilujakson jälkeen koulutus sai vakituisen järjestämisluvan heinäkuussa 2010. Hyvin alkanutta kehittämistyötä jatkettiin Tampereen ammattikorkeakoulun ammatillisen opettajakoulutuksen kehittämishankkeessa. Kehittämishankkeen tarkoituksena on tuoda esille ammattistartin opiskelijoiden kokemuksia koulutuksesta. Koulutuksen sekä oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman kehittäminen opiskelijoiden kokemusten pohjalta tekee toiminnasta opiskelijälähtöisempää sekä opiskelijoiden tarpeet paremmin huomioivaa. Samalla saadaan hyödyllistä lisätietoa tulevaisuutta varten koulutuksen järjestämisen sekä resurssien pohtimiseen.

2 AMMATINVALINNAN HAASTEITA NIVELVAIHEESSA

Nivelvaihe on vakiintunut osaksi Suomen koulutuspoliittista keskustelua 2000-luvun alussa. Sillä viitataan yksittäisen oppilaan koulutuspolulla tapahtuviin siirtymiin, joita ovat esimerkiksi siirtyminen alakoulusta yläkouluun tai toisen asteen koulutuksesta korkeakouluun. Termi on kuitenkin vakiintunut koskemaan erityisesti peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen välistä siirtymää. Opetusministeriön työryhmä määrittelee nivelvaiheen pidemmäksi siirtymävaiheeksi, jossa nuori vähitellen selkiinnyttää suuntautumistaan ja pyrkimyksiään jatko-opintoihin ja omaan tulevaan ammattiin liittyen. Nivelvaiheeseen liittyviä kysymyksiä ovat niin perusopetuksen oppisisällöt, oppilaanohjaus ja lisäopetus kuin toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen ja koulutusalan tai väylän vaihto. (Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio 2005.) Yksilön tulevaisuuden kannalta nivelvaihe on merkittävä jakso elämässä, koska väärä koulutusvalinta tai kokonaan valitsematta jättäminen voivat johtaa tilanteeseen, jossa nuori jää kokonaan koulutuspolun ulkopuolelle. Nivelvaiheessa koulutuspolun ulkopuolelle jääminen voi merkitä myös myöhempään elämänvaiheisiin liittyvää pysyvää syrjäytymistä. (Vanttaja 2005.)

2.1 Koulutuspolulta putoaminen ja syrjäytymisuhkat

Yhteiskunnallisessa keskustelussa syrjäytymisen käsitettä on käytetty jo useampi vuosikymmen. Käsitteeseen on liitetty huoli nykyisen yhteiskuntamme erilaisista ilmiöistä. Käsitteen alla on käyty keskustelua huono-osaisuudesta, työttömyydestä, köyhyydestä, asunnottomuudesta tai päihteiden käytöstä. Syrjäytymisen käsite on hyvin väljä ja sen käyttö on ollut laaja-alaista. (Vilppola 1999, 73.) Syrjäytymisellä ja marginalisoitumisella tarkoitetaan normaaleista, sosiaalisista, taloudellisista ja kulttuurisista elämänehdosta sivuun joutumista. Syrjäytymisen prosessi, joka johtuu yhteiskunnan rakenteellisista ja historiallisista tekijöistä. (Sipilä 1985, 72-73) Tämän määritelmän mukaan peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheen syrjäytymisvaarakeskustelua voidaan pitää hyvinkin relevanttina. Nuoren, joka jää ilman koulutuspaikkaa, voidaan ajatella jäävän

samalla normaalien sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen elämänehtojen ulkopuolelle.

Yhteistä kaikille peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheen syrjäytymistä käsitteleville tutkimuksille ja raporteille on se, että toisen asteen nivelvaiheessa koulutuspolun ulkopuolelle jäämistä pidetään merkittävänä seikkana myöhemmän syrjäytymiskehityksen ja ongelmien kasaantumisen näkökulmasta. Pelkästään nivelvaiheeseen liittyvät haasteet eivät kuitenkaan aiheuta syrjäytymisvaaraa. Sosiaalista selviytymistä lapsuudesta aikuisuuteen tutkinut Rönkä (1999, 13) on pohtinut sosiaalisten ongelmien kasautumista kehämäisinä tapahtumaketjuina. Hänen mukaansa ongelmat eivät ketjuunnu kuitenkaan satunnaisesti, vaan kasautumisessa korostuu erilaiset elementit. Ulkoisen kasautumisen väylän selkäranka muodostuu koulutus- ja työurasta, jonka perusta rakentuu jo koulu-iässä. Otsikot erotetaan edellisestä kappaleesta kahdella rivivälillä ja seuraavasta kappaleesta yhdellä rivivälillä.

2.2 Yksilöllistymisen haasteet ammatinvalinnassa

Ammatinvalinta ja omaa tulevaisuutta koskevat päätökset ovat muuttuneet yhä haastavammiksi. Yksilön valinnan mahdollisuudet oman elämän suhteen ovat lisääntyneet, mutta samalla toteuttamismahdollisuudet ovat tulleet monimutkaisemmiksi ja vaikeimmiksi. Monet yhteiskunnan makrotason instituutiot, jotka vaikuttavat ihmisten elämään, ovat kokeneet isoja muutoksia. Näitä ovat esimerkiksi perheinstituutio, työmarkkinat ja koulutusjärjestelmä. Myös yksilön ja yhteiskunnan väliset suhteet ovat muuttuneet monessa yhteydessä. (Beck 1995.) Vallitsevaan aikaan liitettäviä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia ovat jatkuva elinikäisen oppimisen vaatimus, tulevaisuuden ennakoimattomuus sekä työelämän epävarmuus sekä muutokset sosiaalisissa suhteissa. Tavoite läpi koko elämän kestävästä, jatkuvasta oppimisesta edellyttää yksilön jatkuvaa muutosprosessia. Ihmisen tulee aiempaa laajemmin kyetä hallitsemaan jatkuvaa muutosta ja ymmärtää yhä kokonaisvaltaisemmin kehityksen ja muutoksen vaatimuksia. (Kaipio 1999, 26-27.) Kasvatuksen uusiin tarpeisiin liittyy haasteellinen paradoksi. Samalla kun nuorten on kyettävä kasvamaan yhä erikoistuneempaa ja korkeatasoisempaa osaamista hallitseviksi yksilöiksi, on heidän

kyettävä kasvamaan yhä monimutkaisempia ja laajempia kokonaisuuksia ymmärtäviksi ja hallitseviksi, erilaisten ihmisten kanssa yhteistyöhön kykeneviksi yhteisön jäseniksi. Hallitakseen näitä kokonaisuuksia ja voidakseen elää tasapainossa, on tullut yhä tärkeämmäksi, että yksilö kykenee sijoittamaan itsensä aiempaa laajempiin kokonaisuuksiin ja näkee oman merkityksensä näiden jäsenenä. (Kaipio 1999, 28.)

Nuoret elävät tällä hetkellä individualistisessa ja yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa, jossa valinnan mahdollisuuksia on lähes rajattomasti. Nuoret joutuvat tilanteeseen, jossa yhteiskunnan järjestelmät tavallaan pakottavat heidät tekemään yksilöllisiä valintoja. Yksilöllistymisen haasteita paljon käsitellyt Beck (1995, 29) toteaa, että ihmiset on "tuomittu" yksilöllistymään. Yksilöllistymisen pakkoon kuuluu Beckin mukaan se, että yksilö, näyttelee, lavastaa, esittää ja ohjaa oman elämäkertansa, identiteettinsä, sosiaaliset verkostonsa, sitoumuksensa ja vakaumuksensa. Hänen mukaansa elämä koetaan yksilölliseksi projektiksi ja henkilökohtaiseksi uraksi, jota varjostaa joukko riskejä. Beck (1995, 10-14) toteaa, että yksilöllistymisen merkitsee modernissa yhteiskunnassa vallitsevien yhteiskunnan varmuuksien hajoamista ja samalla pakkoa löytää ja keksiä uusia varmuuksia itselleen. Kun perinteiden sitovuus heikkenee, yksilön elämäntulkua leimaavat hänen omat valintansa. Valintojen tekeminen edellyttää aktiivisuutta ja omatoimisuutta, joiden käänköpuolena ovat epäonnistuneet valinnat ja sitä kautta elämäntulkulta sivuun ajautumisen vaara.

Bauman (2002, 42) pohtii samaa aihetta ja toteaa yksilöllistymisen tarkoittavan sitä, että ihmisen identiteettiä ei pidetä enää annettuna, vaan sen ajatellaan olevan tehtävä, jonka suoriutumisesta ihminen on itse vastuussa. Myös Bauman (2002, 46-47) kritisoi yhteiskunnan roolia yksilöitymisprosessissa. Hänen mukaansa yhteiskunta tuottaa riskejä ja ristiriitoja sosiaalisesti, mutta velvollisuus ja terve selviytyä niistä on yksilöllistetty. Esimerkiksi nuoren koulutuspaikan saaminen on kiinni hänestä itsestään, mutta paikan saamiseen vaikuttaa yhtä paljon se kuinka moni muu hakee samaa paikkaa ja millaiset edellytykset heillä on. Koulutuspaikkojen määrään taas vaikuttaa vallitseva yhteiskunnallinen tilanne, yleinen työllisyystilanne, koulutuspolitiikka sekä koulutusjärjestelmän rakenteet. Kun koulutuspaikkojen määrä on rajallinen, on kilpailussa aina myös

häviäjiä. Näin nuoret tahtomattaankin joutuvat kilpailemaan omista elämänsä edellytyksistä.

Myös Ziehe (1991) puhuu omakohtaisuuden ja yksilöllistymisen lisääntymisestä. Hänen mukaansa ihmiset etsivät minuudelle, tunteille ja ajatuksille yhä kiihkeämmin uusia toteutumisen mahdollisuuksia. Ziehe puhuu yksilöllistymisprosessista, jossa yksilö peilaa itseään suurin odotuksin omaan sosiaaliseen ympäristöönsä. Hänen mukaansa sosiaaliset suhteet ovat teknokratisoituneet ja rationalisoituneet, eivätkä näin ollen pysty aina vastaamaan yksilön tarpeisiin. Tämä puolestaan lisää epäonnistumisen kokemusten kautta eteen tulevia uusia. Ziehen mukaan koulun ja kasvattajien tehtävänä on pyrkiä luomaan tilanteita, joissa erilaisten ristiriitojen kautta itsensä hahmottuminen yhtenäisenä psyykkisenä ja ruumiillisena kokonaisuutena mahdollistuisi. Ziehen näkemys vahvistaa, että uusia yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen kannustavia opetus- ja ohjausmenetelmiä sekä toimintamalleja tulee kehittää, jotta pystymme vastaamaan muuttuvassa yhteiskunnassa elävien yksilöiden tarpeisiin.

2.3 Yksilökeskeisyydestä kohti yhteisössä tapahtuvaa oppimista

Korostuneen yksilökeskeisyyden vastareaktionä on havaittavissa uudenlaista kiinnostusta ja korostunutta tarvetta erilaisia yhteistoiminnallisia ja kokemuksellisia oppimisen menetelmiä kohtaan. Ryhmässä tapahtuva yhteisöllinen oppimisprosessi nähdään tärkeänä nuoren identiteetin kehittymisen kannalta. Erityisesti kouluongelmista kärsineiden ja sen takia syrjäytymisriskissä olevien nuorten kohdalla tulisi kiinnittää enemmän huomiota sosiaaliseen yhteisön merkitykseen oppimisprosessissa. (Ihatsu & Koskela 2001.)

Yhteisön merkitystä oppimisprosessissa ovat tutkineet myös Etienne Wenger ja Jean Lave (Lave & Wenger 1991; Wenger 2009). He puhuvat käytännön yhteisöistä, community of practice, joissa osaaminen ja asiantuntijuus välittyvät yhteisön jäseniin. Käytännön yhteisö voi olla mikä tahansa harrastusryhmä, koululuokka, työyhteisö tai muu ryhmä. Käytännön yhteisöissä tapahtuu paljon oppimista, joka ei suinkaan ole aina tietoista tai suunniteltua. Lave ja Wenger (Lave & Wenger 1991; Wenger 2009) erottavat kaksi erilaista näkökulmaa oppimiseen. He puhuvat ns. tiedonhallintavertauskuvasta ja osallistumisvertauskuvasta.

ta. Perinteinen tiedonhallintavertauskuva tarkastelee oppimista tiedon säilömisellä ihmisen mieleen. Ihmisen mielen ajatellaan olevan erilaisia tietorakenteita sisältävä säiliö. Tietorakenteet voivat olla konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaisesti ihmisen itsensä konstruoimia tai ne edustavat tiedonlähteitä suoraan. Osallistumisvertauskuva puolestaan tarkastelee oppimista osallistumisena jonkun yhteisön toimintaan. Oppiminen nähdään prosessina, joka tapahtuu, kun yksilö kasvaa sosiaalisen yhteisön jäseneksi. Yhteisöön kuuluminen tarjoaa sen jäsenille merkittävän oppimisen ja älyllisen kehittymisen väylän.

Käytännön yhteisöillä on useimmiten joitakin yhteisiä tavoitteita, jotka saavat ryhmän toimimaan yhdessä. Yksilön kannalta nämä tavoitteet voivat hyödyttää ryhmän jäseniä tai toimia myös niitä vastaan. Lave ja Wenger (1991) erottavat kolme osatekijää, jotka liittyvät käytännön yhteisöihin. Ensimmäiseksi käytännön yhteisöön liittyy ”yhteinen juttu”. Yhteisöllä on jokin yhteinen ”projekti”, jonka eteen yhteisön jäsenet tekevät töitä. Toiseksi käytännön yhteisöön liittyy sen jäsenten halu tehdä asioita yhdessä ja sitoutua yhteiseen toimintaan. Kolmanneksi yhteisö tuottaa omaa toimintaan liittyvää ns. välineistöä esimerkiksi käsitteiden ja tarinoiden muodossa. Lave ja Wenger (1991) toteavat sellaisen käytäntöjen olevan oppimisen kannalta erittäin merkittäviä, jossa aloittelijalla on mahdollista päästä seuraamaan kokeneemman työskentelyä. Kokonaisvastuun työskentelystä kantaa kokeneempi henkilö. Tällaisissa tilanteissa tapahtuu eri tasolla olevien oppioiden kulttuurien kohtaamista. Erilaiset näkökulmat käynnistävät pohdintaprosesseja, joista kaikki oppivat. Taitojen kehittyessä aloittelija siirtyy asteittain kohti täyttä osallistumista.

Oppimisessa tulee välillä eteen ylitsepääsemättömiltä tuntuvia esteitä. Tällöin eteenpäin pääsemisen kannalta oleellista on se, että oppija saa tavalla tai toisella yhteyden sellaiseen asiantuntijakulttuuriin, jolla on osaamista kyseisestä asiasta. Lave ja Wenger (1991) puhuvat rajojen ylittämisestä osallistumisen prosessissa. Tällöin oppimisen esteiden voittamisessa oleellista on oppioiden saama tuki, joka auttaa heitä rajojen ylittämisessä. Myös tästä näkökulmasta osallistumisen luomat yhteydet ovat merkittäviä onnistuneen oppimisprosessin kannalta.

2.4 Ammattistartti nuorten tukena

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen opetus-suunnitelman perusteissa sanotaan, että ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavalla ja valmistavalla koulutuksella helpotetaan siirtymistä perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen. Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle tarvittavaa tietoa ja valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumisen edistämiseksi. Ohjaava ja valmistava koulutus on tarkoitettu erityisesti niille peruskoulun päättäneille nuorille, jotka tarvitsevat lisäaikaa sekä tukea ja ohjausta selkeyttääkseen ammatillisia suunnitelmiaan. Tavoitteena on, että ohjaavan ja valmistavan koulutuksen jälkeen opiskelijalla on valmiuksia ammatinvalintaan ja urasuunnittelun tekemiseen sekä edellytyksiä kasvaa aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi. Tavoitteena on, että opiskelija osaa hakea henkilökohtaisten tarpeidensa mukaista ohjausta ja tukea omien yksilöllisten tavoitteidensa saavuttamiseen. Ammattistartin toiminnan keskeisin arvo on opiskelijälähtöisyys. Koulutus on yksilöllistä ja sen suunnittelun lähtökohtana ovat opiskelijan tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Keskeistä on nuoren arvostaminen, kuunteleminen ja kannustaminen. Koulutuksen tavoitteena on tarjota opiskelijalle ohjausta ja tukea opiskeluun, omaan elämään, omien vahvuuksien tunnistamiseen sekä tulevaisuuden suunnan hahmottamiseen ja oman alan löytämiseen. (Ammatilliseen peruskoulutukseen... 2010.)

Valkeakosken ammatti- ja aikuisopiston ammattistartilla opiskelijaa ohjataan hankkimaan tietoa eri ammanteista ja työympäristöistä sekä niissä edellytettävistä perustaidoista. Opiskelija tutustuu eri ammattien työympäristöihin suorittamalla ammattistarttivuoden aikana yhteensä 12 viikkoa työssäoppimiseen valmistautumista työpaikoilla. Lisäksi opiskelija tutustuu eri ammattialoihin koulutuslakohtaisten tutustumisjaksojen avulla. Opiskelija valitsee vähintään kolme itseään kiinnostavaa ammattialaa, joihin hän käy tutustumassa koulutuksen aikana. Ammattialoilla opiskelija perehtyy erilaisiin opiskeluympäristöihin ja opiskelun pelisääntöihin. Tutustumalla koulutuslakohtaisten, työympäristöihin ja saamalla ryhmämuotoista sekä henkilökohtaista opinto-ohjausta ammatinvalintaan ja urasuunnitteluun, opiskelija saa valmiuksia tehdä omaa uraansa koskevia päätöksiä.

3 KEHITTÄMISHANKKEEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Kehittämishankkeen tarkoituksena on tuottaa lisätietoa ammattistartin kehittämistä varten. Kehittämishankkeessa tarkastellaan ammattistartilla käytettyjä työskentely- ja ohjausmenetelmiä, sekä arvioidaan niiden käyttökelpoisuutta ja toimivuutta ammattistartin opiskelijoiden ammatinvalinnan ohjauksessa ja urasuunnittelussa.

Kehittämishanke on laadullinen tutkimus, jossa selvitetään ammattistartin opiskelijoiden kokemuksia koulutuksen antamasta tuesta heidän ammatinvalintaprosessissaan ja ohjautumisessaan jatko-opintoihin. Valitsin tutkimukseeni laadullisen lähestymistavan, koska se sopii luonteeltaan hyvin kasvatustieteiden tutkimiseen. Laadullinen tutkimusote on perusteltua myös siksi, koska tutkimukseen osallistuvien nuorten joukko on pieni. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009.) Lisäksi halusin antaa nuorille mahdollisuuden itse kertoa, millaista ohjausta ja tukea opiskelijat omasta mielestään tarvitsevat saadakseen riittävät valmiudet ammatinvalintaan ja opiskeluun tutkintoon johtavassa koulutuksessa.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitkä ovat opiskelijoiden ammatinvalintaa ja urasuunnittelua vahvistavia tekijöitä ammattistartin aikana?
2. Miten nuorten elämänhallintaa tulisi tukea ammattistartin aikana?
3. Miten ammattistartin toimintaa tulisi kehittää, jotta se vastaisi paremmin sille asetettuihin tavoitteisiin?

Opinnäytetyötä ja sen tuloksia käytetään koulutuksen oppilaitoskohtaista opetussuunnitelmaa kehitettäessä. Ammattistartin toimintaa, opetus- ja ohjausmenetelmiä muutetaan saatujen tulosten perusteella. Näin työkäytännöt pyritään saamaan entistä vaikuttavimmiksi ja vastaamaan aikaisempaa paremmin opiskelijoiden tarpeisiin.

4 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

Kehittämishankkeen aineisto koostuu ammattistartin opiskelijoiden teemahaastatteluista. Mukana tutkimuksessa on kymmenen ammattistartin opiskelijaa, jolle olen tehnyt kaksi teemahaastattelua. Ensimmäisen kerran haastattelin opiskelijoita loka- ja marraskuun aikana ja toisen kerran toukokuussa. Haastattelin kaikki opiskelijat kahden kesken ja nauhoitin kaikki haastattelut digitaalisella sanelukoneella. Kerroin opiskelijoille, että haastattelut liittyivät kehittämishankkeeseen, jonka tarkoituksena on kehittää ammattistartin toimintaa ja ohjausmenetelmiä.

Haastattelu on yksi yleisimmistä laadullisen tutkimuksen aineiston keruutavoista. Haastattelu on kommunikointia haastattelijan ja haastateltavan välillä ja se muistuttaa keskustelua. Haastattelutilanteessa haastateltava voi päättää mistä asioista hän haluaa haastattelijalle kertoa. Haastattelun etu on myös siinä, että usein sillä saavutetaan syvempää tietoa kuin esimerkiksi kyselyllä. Siinä voidaan pyytää perusteluja esitetyille mielipiteille sekä esittää lisäkysymyksiä. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 200.) Alasuutarin (2001, 148) mukaan kvalitatiivinen tutkimushaastattelu pyrkii ymmärtämään ja kuvaamaan tutkimukseen osallistuneiden todellisuudelle keskeisten teemojen merkityksiä.

Erilaisista haastattelutavoista valitsin teemahaastattelun, koska se vastaa moniin laadullisen tutkimuksen vaatimuksiin, kuten todellisen elämän kuvaamiseen ja tutkittavan kokonaisvaltaiseen huomioimiseen. Teemahaastattelussa haastattelijan on tiedettävä keskustelun aihealueet etukäteen, mutta tarkkoja kysymyksiä ei tarvitse esittää ja kysymysten muotoilu kesken haastattelun on mahdollista. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 208.)

Teemahaastattelujen teemat valitsin siten, että kertyneen aineiston avulla olisi mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin. Toteuttamalla kaksi haastattelua pyrin luomaan asetelman, jossa pystyin tarkastelemaan opiskelijoiden käsityksiä koulutuksesta sen alkaessa ja päättyessä. Ensimmäisen haastattelun teemat käsitelivät opiskelijoiden elämää ennen ammattistarttia sekä opiskelijoiden tavoitteita ammattistartille. Teemojen tarkoituksena oli selvittää opiskelijoiden lähtötilan-

netta sekä niitä asioita, joihin opiskelijat toivoivat muutosta ammattistarttin aikana. Toisen haastattelun teemat käsittelivät opiskelijoiden tavoitteiden toteutumista ja niitä keinoja, jotka ovat tukeneet tavoitteiden toteutumista sekä opiskelijoiden kokemuksia opetus- ja ohjausmenetelmistä. Lopuksi litteroin kaikki nauhoitetut haastattelut tekstiaineistoksi. Litteroin kaikki haastattelut kokonaisuudessaan. Litteroitua tekstiä syntyi yhteensä 68 sivua, rivivälillä yksi kirjoitettuna. Litteroinnissa käytin haastateltavista koodeja (H1), (H2) ja niin edelleen. Haastattelijasta käytin merkintää (H).

Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua, joka oli luonteva menetelmä teemahaastatteluiden analysoimisessa. Luin litteroitua aineistoa useampaan kertaan ja aloin järjestelmään aineistoa teemojen mukaan. Järjestelyssä käytin apuna alleviivausta ja numerointia. Seuraavassa vaiheessa lähdin ikään kuin tarkastamaan teemoja ja siirryin käyttämään tekstinkäsittelyohjelmaa. Leikkasin ja liimasin kaikista haastatteluista tekstiä aina kunkin teeman alle. Lopuksi järjestelin tekstit teemoittain ns. alateemojen alle.

5 TULOKSET

5.1 Mahdollisuus tutustua ammattialoihin ja työelämään tukee ammatinvalinnassa

Merkittävää oman koulutusvalinnan muodostumisessa oli nuorten koulutusmahdollisuuksiin liittyvän tietoisuuden kasvaminen. Ammattistartin aikana nuorilla oli mahdollisuus tutustua sellaisiin ammatteihin, joita he eivät olleet aikaisemmin ajatelleetkaan. Eri ammattien tuntemuksen lisääntymisen myötä monien opiskelijoiden haaveet tulivat realistisimmiksi. Toisaalta myös omia kykyjä ja taitoja sekä mielenkiinnon kohteita opittiin suhteuttamaan alan vaatimuksiin. Myös ammattistartin aikana toteutetut työharjoittelujaksot toimivat nuorten kohdalla herättelijöinä oman ammattialan löytymisen sekä ammatti-identiteetin kasvun alkamisen näkökulmasta. Työharjoittelujaksoilla nuoret näkivät, millaista työelämässä on ja moni opiskelija löysi yhtymäkohtia opiskelun ja työelämän välillä.

Tärkeäksi oman koulutusvalinnan muodostumisessa osoittautui ammattiopiston oppimisympäristön merkitys sekä ammattistartilla alkanut ammatillisen kasvun käynnistyminen. Opiskelu ammattistartilla miellettiin selkeästi erilaiseksi kuin peruskoulussa. Vaikka ammattistartilla annettava opetus ei ole tutkintoon johtavaa koulutusta, se tähtää kuitenkin vahvasti ammatilliseen koulutukseen. Ammattistartin toimintatavat ja oppimisympäristöt korostavat kuulumista ammattiopistoon. Nuoret kokivat olevansa ammattiopiston opiskelijoita ja kuuluvansa ammattiopiston yhteisöön. Kokemukseen vaikutti ammattiopiston henkilökunnan suhtautuminen opiskelijoihin sekä opiskelijoiden oman vastuun ja vapauden lisääntyminen. Ammatilliseen koulutukseen kiinnittyminen alkaa opiskelijan ammattiin sosiaalistumisesta. Koulutukseen kiinnittyminen rakentaa opiskelijan ammatti-identiteettiä ja vahvistaa samalla tulevaisuuden uskoa. Ammatillinen koulutus kytkeytyy vahvasti työelämään ja työhön sijoittuminen taas nähdään merkittävänä asiana yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta. (Kuronen 2010, 316.) Ammatillisen kasvun käynnistymiseen vaikuttivat eniten tutustumisjaksot ammattialoilla. Ammattistartin opiskelijat osallistuivat opetukseen ammattialoilla ammattiin opiskelevien nuorten mukana. Kokemus mukaan ottamisesta

ja tasa-vertaisuudesta ammattiin opiskelevien nuorten kanssa koettiin merkittäväksi.

5.2 Henkilökohtainen ohjaus on tärkeää

Nuorten koulutuksellisia valintaprosesseja on jäsennetty monesta eri näkökulmasta. Ne voivat olla yksittäisiä päätöksentekotilanteita, osa ammatilliseen kehitykseen liittyvää prosessia tai osa laajempaa elämäkulun suunnittelua. Perinteiset kognitiivisen tiedon prosessointiin perustuvat mallit korostavat päätöksenteon rationaalisuutta ja vaihe vaiheelta etenevää valintojen sarjamaisuutta. Rationalistiset mallit pyrkivät yleistettävyyteen ja jättävät huomioimatta päätösten kontekstuaalisuuden, sattumanvaraisuuden ja päätöksentekoon liittyvät tunnekokemukset. (Vanhalakka-Ruoho 2007, 9.) Elämäkulun suunnittelun näkökulma puolestaan jäsentää koulutuksellista päätöksentekoa laajemmin osana yksilön elämäkulkua ja elämäkenttää sekä sosiokulttuurisia yhteyksiä. Elämässä suunnanotto nähdään eri elämänosa-alueita, rooleja ja elämänsuuntia koostavana prosessina, jota kuvaavat kontekstuaalisuus, prosessinomaisuus, rationaalisuus sekä holistisuus. Päätöksenteon relationaalisuudella käsitetään tässä yhteydessä sosiaalisen suhdeverkoston merkitystä koulutuksellisissa valinnoissa. (Vanhalakka-Ruoho 2007, 10; Peavy 2006.)

Ohjauksen lähtökohta Valkeakosken ammatti- ja aikuisopiston ammattistartilla on ajatus siitä, että nuoren rinnalla kuljetaan lukuvuoden mittainen matka. Tavoitteena on yhdessä nuoren kanssa löytää nuoren omat kyvyt, vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet ja saattaa ammatillinen kasvu alkuun. Tärkeintä on valaa uskoa ja rohkeutta nuoreen, niin että hän alkaa itse aktiivisesti toimia oman tulevan ammatin löytämiseksi. Ohjaustyötä tehdään yhdessä nuorten huoltajien ja oppilaitoksen muun ohjaushenkilöstön kanssa. Tarvittaessa siihen osallistuu myös muut tahot, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimi.

Ohjaus on ajan, huomion ja kunnioituksen antamista. Parhaimmillaan ohjaustyö on ohjaajan ja ohjattavan dialogia, jossa osapuolet ovat avoimia toistensa vaikutuksille. Ohjaus ei ole enää kaikkietäväää asiantuntijuutta, vaan ohjausta voi

kuvata yhteiseksi merkitysten etsinnäksi ja matkalla olemiseksi. Ohjaustyössä on vähitellen päästy eroon ajattelutavasta, jossa ohjaaja on asiantuntija, joka yrittää ratkaista ohjattavan ongelman. (Onnismaa 2007, 44.) Yksilöllisen ohjauksen merkitys ammatinvalinnassa korostui myös opiskelijoiden vastauksissa. Nuorten kokemuksiin ohjauksesta ja ohjaustilanteista vaikutti merkittävästi ohjaustilanteen vuorovaikutus ja ilmapiiri. Luottamuksellinen ohjaussuhde ja nuoren kokemus kuulluksi tulemisesta olivat nuorille todella merkittäviä asioita.

5.3 Peruskoulun tietojen täydentäminen vahvistaa käsitystä oppijana

Ammattistartin opetussuunnitelmassa mainitaan, että opiskelija parantaa mahdollisuuksiaan päästä ammatillisiin opintoihin suorittamalla ammattistartilla tiedollisia ja taidollisia opintoja sekä tarvittaessa korottamalla perusopetuksen oppimäärän arvosanoja (Ammatilliseen peruskoulutukseen...2010). Ammattistartin aikana opiskelijoilla on mahdollisuus osallistua matematiikan, yhteiskuntaopin ja maantiedon kursseille, joiden tavoitteena oli perusopetuksen arvosanojen korottaminen. Opiskelijoiden osallistuminen edellä mainituille kursseille oli vapaaehtoista.

Perusopetuksen arvosanojen korottaminen toteutettiin yhteistyössä Valkeakosken kaupungin perusopetuksen kanssa. Jokaisen nuoren kanssa kartoitettiin hänen henkilökohtainen lähtötasonsa ja osaamisensa, jonka perusteella opiskelija lähti kertaamaan perusopetuksen oppisisältöjä. Opiskelijat, jotka tarvitsivat paljon aikaa ja ohjausta asioiden läpikäymiseen, osallistuivat useimmille oppitunneille, kuin toiset. Toiminnan yksi lähtökohta oli vapaaehtoisuus. Opiskelijan kanssa keskusteltiin tavoitteista ja motivaatiosta jatkuvasti. Perusopetuksen arvosanojen korottamiseen tähtäävä opiskelu oli opettajan ja ohjaajan taholta käytännössä rohkaisua, kannustamista sekä oppisisältöihin liittyvien ilmiöiden ja kysymysten pohtimista yhteistoiminnallisesti.

Aikaisemmat oppimiskokemukset olivat muokanneet nuorten käsitystä itsestään oppijana. Muotoutunut käsitys itsestä on hyvin kokonaisvaltainen ja se vaikuttaa oleellisesti siihen, mikä on nuoren käsitys tiedosta, oppimisesta ja opiskelusta.

Samoin käsitys muovaa nuoren mielikuvaa omasta ammatillisesta suuntautumisesta ja sitä kautta itsestään ammattilaisena ja työntekijänä.

Ammattistartin opiskelijoiden aikaisempiin oppimiskokemuksiin liittyi uskon puute omiin kykyihin, alisuoriutuminen sekä ristiriita käytettyjen opetusmenetelmien ja oppimistyylien ja strategioiden välillä. Kaikki kehittämishankkeeseen osallistuneet kymmenen nuorta totesivat heidän oppimisensa olevan enemmän käytännön ja tekemisen kautta tapahtuvaa, kuin teorialähtöistä asioiden ulkoa opettelua. Nuorten kertomaa vahvistaa myös se, että lähes kaikilla opiskelijoilla lukuaineiden keskiarvo oli alhaisempi kuin kaikkien aineiden keskiarvo. Lisäksi yli puolet opiskelijoista oli peruskoulun aikana saanut tukiovetusta tai osa-aikaista erityisopetusta kielissä, matematiikassa tai äidinkielessä.

Yhteistä opiskelijoiden peruskoulutarinoille oli, että kaikki kertoivat pärjänneensä ala-asteella hyvin. Yläasteelle siirryttäessä opiskelijoiden kiinnostus ja motivaatio laskivat, kun samalla opiskeltavat asiat vaikeutuivat. Peruskoulun päättötodistuksen alhaisia arvosanoja nuoret perustelivat oikeastaan kahdella tavalla. Opiskeltavat asiat eivät jostain syystä kiinnostaneet tai opiskelijalla oli vaikeuksia keskittyä opiskeluun. Yksi syy siihen, miksi opiskelijoiden kiinnostus oppimiseen on heikentynyt yläasteella, saattaa olla vaikeus löytää yhtymäkohtia opittujen tietojen ja taitojen sekä käytännön elämän kanssa. Myös Lehtinen ja Palonen (1999, 146-147) toteavat teoreettisen tiedon ja praktisen tiedon elävän arjessa omina kulttuureinaan ja niiden välillä voi olla vaikea liikkua. Toisaalta koulun käsitykset oppimisesta, älykkyydestä ja tiedosta voivat perustua vielä osittain perinteiseen ajatteluun, jonka mukaan opettaminen keskittyy tietojen esittämisen, toistamisen ja kontrolloinnin ympärille. Tämän vuoksi oppimistilanteissa ei ole huomioitu riittävästi oppimisen tapahtumista vuorovaikutuksessa sekä fyysisen että sosiaalisen toimintaympäristön kanssa. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2000, 11.)

Nykyään oppimisen ja tiedon muodostuksen tutkijat korostavat oppimisen kontekstin konstruktivistisia rakenteita. Konstruktivistisen pedagogiikan mukaan tieto rakentuu vuorovaikutuksessa yksilön ja hänen sosiaalisen yhteisönsä kanssa. Oppiminen nähdään aktiivisena sosiaalisena ja kulttuurisesti välittyvänä toimintana. (Tynjälä 1999, 162-165.) Konstruktivistiseen ajatteluun viitaten aikaisemmat koulukokemukset ja muut nuorten rankat elämäkokemukset nivoutu-

vat nuorten kertomuksissa tiiviisti toisiinsa, jolloin asioiden syyt ja seuraukset ovat myös selitettävissä ristiin. Voidaan ajatella, erilaiset sosiaaliset vaikeudet, kuten rikkonainen lapsuuden perhe, päihteiden käyttö, väkivalta, leimatuksi tuleminen ja muut seikat ovat vaikuttaneet kiinnostuksen ja motivaation lopahtamiseen. Oletusta tukee myös useimpien ongelmien esiintymisen ajallinen yhteys. Ongelmat kasaantuivat yläkoulussa, jolloin opiskelijoiden olisi pitänyt panostaa koulunkäyntiin.

Useampi nuori mainitsi hyötyvänsä pienestä opiskeluryhmästä, koska se lisäsi mahdollisuuksia saada yksilöllisempää opetusta. Lisäksi nuorten mielestä opetus ammattistartilla eteni riittävän rauhalliseen tahtiin, jolloin opetusta oli helppo seurata ja pysyä mukana. Nuorten kertomuksista oli havaittavissa, että monelle nuorelle peruskoulun arvosanojen korottaminen oli voimaannuttava kokemus. Aikaisemmin itselle vaikeat asiat eivät välttämättä tuntuneetkaan enää niin vaikeilta. Onnistumisen kokemukset vaikuttivat käsitykseen itsestä oppijana ja sitä kautta ne paransivat opiskelijan opiskelumotivaatiota. Selkeät tavoitteet taas ylläpitivät syntynyttä motivaatiota. Onnistumisen kokemukset olivat erityisen merkityksellisiä niille opiskelijoille, joiden aikaisempiin oppimiskokemuksiin liittyi alisuoriutumista. Opiskelijan käsityksellä itsestään oppijana on yhteys opiskelijan suoriutumiseen.

5.4 Ammattistartilla nuorten elämänhallinta vahvistuu

Elämänhallinnan vahvistuminen on yksi ammattistartin opetussuunnitelman tavoitteista. Elämänhallinnan käsite on monisyinen ja se sisältää kulttuurisen näkemyksen siitä, mikä edustaa kunnon kansalaisuutta ja toivottua elämäntapaa. Nuoruuteen liittyy kulttuurinen odotus opiskelusta, työpaikan saamisesta ja perheen perustamisesta. (Raitakari 2004, 56.) Ammattistartilla elämänhallinnan vahvistumisella tarkoitetaan opiskeluun ja koulunkäyntiin liittyvien valmiuksien paranemista, kuten poissaolojen vähenemistä, vaikean elämäntilanteen rauhoittumista sekä erilaisten sosiaalisten ongelmien vaikutusten minimoimista koulunkäyntiin ja opiskeluun.

Ammattistartilla opiskelijoiden elämänhallintaa tuetaan yhteistyössä oppilaitoksen opiskelijahuoltohenkilöstön ja opiskelijoiden kotijoukkojen kanssa. Opiskelijan elämäntilanne toimii lähtökohtana opintojen sekä niihin liittyvien tukitoimien suunnittelulle. Opiskelulle ja koulunkäynnille luodaan edellytyksiä työskentelemällä poissaolojen karsimiseksi sekä yksilön vastuun ja omatoimisuuden lisäämiseksi. Samoin opiskelijat, joilla on mielenterveyteen tai päihteisiin liittyviä ongelmia ohjataan hoitoon ja tämän jälkeen tehdään yhteistyötä hoitavan tahon kanssa. Nuorilta ei edellytetä minkään normin mukaista elämänhallintaa, vaan ammattistartin toiminnan lähtökohtana on ajatus sellaisesta elämänhallinnasta, joka mahdollistaa opiskelun ja koulunkäynnin. Ammattistartilla elämänhallintaa vahvistavia asioita ovat henkilökohtainen ohjaus ja keskusteluapu, yhteistyö vanhempien ja muiden nuoren tukijoukkojen kanssa sekä muiden nuorten verstaistuki.

Suurimmalla osalla ammattistartin opiskelijoista oli peruskoulun aikana ilmennyt aiheettomia poissaoloja ja opiskelumotivaation puutetta. Motivaation puuttuminen saattaa liittyä normaaliin murrosikään, mutta monesti taustalla saattaa olla myös laajempia, yhteiskunnallisia tekijöitä. Koulunkäynti-innon lopahtaminen viimeistään yläkoulussa on tutkimusten perusteella hyvin yleinen ilmiö. Syitä motivaation lopahtamiseen on etsitty niin hyvinvointiyhteiskunnan murroksesta, koulujen haasteista ja opettajuuden muutoksesta, vanhempien kyvyttömyydestä, kuin nuorista itsestään. Muualla yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista huolimatta koulu on ympäristö, jossa muutokset tapahtuvat hitaasti. Edelleenkin opettajan ammatillisuuden taustalla vaikuttaa perinteinen teknis-rationaalinen malli, joka ei tarjoa juuri liikkumatilaa opettajalle. Opettaja-oppilassuhde on edelleen asiantuntija-asiakassuhde ja opetuksen pääpaino on oppisisällön ja tavoitteiden saavuttaminen. Yläkoulun oppiainesidonnaisuus saattaa johtaa tilanteeseen, jossa opettaja huolehtii ensisijaisesti oman oppiaineen asiasisällön opettamisesta ja yleinen kasvatusvastuu sekä oppilaiden yksilöllinen kohtaaminen jää vähemmälle huomiolle. (Vilppola 1999, 75-76; Naukkarinen 1998.)

Nuorten parissa työskentelevän ammattilaisen näkökulmasta muutokset ovat tuoneet mukanaan vaatimuksen jatkuvasta uudistumisesta sekä uudenlaisten, joustavien lähestymistapojen löytymisestä. Samalla kyseenalaistetaan perinteiset teoriat ja tavat ymmärtää tiedon muodostumista. Muutoksen myötä myös

aikaisemmat asiantuntijuuteen rakentuneet työkäytännöt sekä asiakkaan ja työntekijän välinen suhde ja vuorovaikutus ymmärretään entistä laajempina ja toisiinsa vaikuttavina ilmiöinä. (Karvinen-Niinikoski 2009).

Elämönhallinnan vahvistumiseen liittyviä seikkoja tarkasteltaessa juuri ihmismuhteet ja ihmisten väliset kohtaamiset osoittautuivat merkittäviksi ammatinvalinnan sekä koulunkäynnin ja muun elämönhallinnan näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuneet nuoret mainitsivat merkityksellisiksi ihmismuhteiksi suhteen omaan äitiin, muuhun perheeseen, kavereihin ja opettajaan. Yleensä suomalaisessa tutkimuksessa vanhempien osuutta nuoren ammatinvalintaan on selvitetty ennen kaikkea ammatteihin ja koulutukseen liittyvien statusten näkökulmasta (Vanhalakka-Ruoho 2007, 4). Suihkonen (2007, 52-53) tarkastelee vanhempien roolia nuorten ammatinvalinnassa kuitenkin vuorovaikutuksen näkökulmasta. Hänen mukaansa vanhempien rooli nuorten ammatinvalintaan liittyvässä vuorovaikutuksessa oli nuoria tukevaa ja kannustavaa, mutta kuitenkin melko passiivista. Vanhemmat eivät haasta nuorta pohtimaan omia ammatinvalintaan liittyviä kykyjään tai kiinnostuksiaan. Eivätkä juurikaan välitä tietoa ammanteista ja työelämästä.

Myös tässä tutkimuksessa vanhempien rooli korostui vuorovaikutuksellisenä suhteena. Vanhempien tuki käytännössä tarkoitti yhteisiä keskusteluja nuorten kanssa, taustatukea, kannustusta, kuuntelua ja rohkaisua. Erityisesti äidit jakoivat sitkeästi tukea nuoriaan, epäonnistumisista huolimatta. Keskusteluiden lisäksi tuki saattoi olla herättelyä aamuisin, kouluun lähtemisen patistelua sekä vapaa-ajan viettoon liittyvien rajojen asettamista. Lisäksi vanhemmat auttoivat nuoria etsimään työharjoittelupaikkoja ja jokunen auttoi opiskelutehtävien kanssa.

Vaikka suurin osa nuorista oli saanut taustatukea ja kannustusta, silti vastuu koulutuksellisista valinnoista oli heillä itsellään. Sekä vanhempien vuorovaikutuksellinen että toiminnallinen tuki liittyivät varsinaisen ammatinvalinnan tuen sijaan enemmän nuorten elämönhallinnan vahvistumiseen. Tulokset tukevat Suihkosen (2007, 52-53) havaintoa vuorovaikutuksen sisällöstä.

Vanhempien lisäksi nuorten puheessa korostui vuorovaikutussuhde ammattistarttin opettajaan ja ohjaajaan. Suhdetta ammattistarttin opettajaan ja ohjaajaan nuoret kuvasivat ei-opettajamaiseksi. Ei-opettajamaisuus yhdistettiin niinkin merkittäviin asioihin, kuin kokemukseen vallankäytöstä ja suhtautumisesta ihmisyhteeseen. Opettajalta ja ohjaajalta saatiin tukea ja ohjausta ammatinvalinnassa sekä muissa elämään liittyvissä asioissa. Ammatinvalintaan liittyvien kysymysten ohella nuoret halusivat keskustella ammattistarttin aikuisten kanssa ihmisuhteistaan, terveydestään, aikaisemmista koulukokemuksistaan, vapaa-ajan vietostaan, perheestään ja muista elämänsuunnasta liittyvistä asioista. Nuorten kertomuksista kävi ilmi, että nuoret toivoivat, että heihin ja heidän elämäntilanteeseensa suhtauduttaisiin kokonaisuutena, jossa opiskelu ja ammatinvalinta on vain yksi osa-alue. Kaikki opiskelijat mainitsivat sosiaalisissa toimintaympäristöissä tapahtuneet kohtaamiset merkittäviksi asioiksi elämänhallinnan vahvistumisen näkökulmasta. Kohtaamiset olivat käynnistäneet nuorissa kokonaisvaltaisia henkilökohtaisen kasvun prosesseja, joissa näkyi oman elämän suunnan hahmottumista.

5.5 Ammatinvalinnan vaiheet ammattistartilla

Kehittämishankkeessa selvisi, että tulevan ammattialan löytäminen ammattistartilla on tietynlainen prosessi, jonka kaikki opiskelijat käyvät tavalla tai toisella läpi. Toisille polku on mutkikkaampi ja haastavampi ja toiset löytävät itseään kiinnostavan alan helpommin. Tulevan ammattialan löytymiseen liittyvät mekanismit tapahtuvat kaikki prosessin aikana. Prosessi kestää noin puoli vuotta, siitä hetkestä kun ammattistartti syksyllä alkaa aina seuraavan kevään yhteishakuun saakka. Samoin prosessi osoittautui paljon moniulotteisemmaksi, kuin pelkäksi yksittäiseksi koulutukselliseksi valinnaksi. Se liittyi osaksi ammattistartilla tapahtunutta laajempaa elämässä suunnanottoa. Prosessista oli selvästi erotettavissa erilaiset vaiheet. Toiset nuorista kävivät kaikki vaiheet läpi ja osa vain tietyt vaiheet, mutta eri vaiheiden yhteneväisyys eri nuorten kohdalla tuli selvästi esille.

AmmatINVALINTAAN LIITTYVÄT VAIHEET:

- a) varovaisen tunnustelun vaihe
- b) uuden löytämisen ja ihastumisen vaihe
- c) mahdollisuuksien avautumisen ja oman ajattelun laajentumisen vaihe
- d) vaihtoehtojen rajaamisen vaihe
- e) päätöksenteon vaihe

Aluksi motivaatio koulutusaloille tehtäviin tutustumisiin liittyi esimerkiksi kavereihin. Opiskeliijoista oli mukavaa mennä tutustumaan sellaisille aloille, joilla opiskeli heidän kavereitaan tai vastakkaisen sukupuolen edustajia, joista he olivat kiinnostuneita. Samoin ryhmäytyminen ammattistartin opiskelijoiden kesken oli päässyt siihen vaiheeseen, että opiskelijat eivät ”uskaltaneet” lähteä yksin tutustumaan ammattialoille, vaan he halusivat mennä yhdessä toisten ammattistartin opiskelijoiden kanssa. Oli yleistä, että jo ensimmäisen ammattialoilla tapahtuneen kokeilun jälkeen opiskelija oli aivan varma, että on löytänyt oman alansa. Suurimmalla osalla suunnitelmat kuitenkin muuttuivat vielä moneen kertaan prosessin aikana. Voi olla, että ensimmäinen kosketus tutkintoon johtavaan koulutukseen avasi nuorten silmät ja heti kokeilun jälkeen he olivat valmiita valitsemaan kyseisen alan. Toisaalta tämä voi viestiä myös nuorten impulsiivisesta tavasta tehdä isojakin päätöksiä.

Ensimmäisten ammattialakokeilujen jälkeen useimmille nuorille tuli halu kokeilla mahdollisimman montaa eri ammattialaa. Eräs tutkimukseen osallistunut opiskelija oli ollut tutustumassa yhteensä kuuteen eri ammattialaan. Naiset rohkaisuivat kokeilemaan niin sanottuja perinteisempiä miesten aloja ja päinvastoin. Samoin ammattialavaihtoehtoja alettiin etsiä myös oman oppilaitoksen ulkopuolelta. Tässä vaiheessa kavereiden rooli ei ollut enää niin merkittävä, kuin alkuvaiheessa. Ammattistartin toisiin opiskelijoihin turvautumista oli kuitenkin vielä havaittavissa. Tämä vaihe aiheutti hämmennystä joidenkin opiskelijoiden vanhemmissa. Vanhemmat saattoivat pitää nuorten valintoja yllättävinä ja outoinakin. Tässä vaiheessa yhteistyö kotien kanssa koettiin tärkeäksi. Useiden kokeilujen ja eri vaihtoehtojen pohtimisen jälkeen nuoret alkoivat lajitella ammattialoja itseään kiinnostaviin ja itselle sopimattomiin aloihin sekä realistisiin ja epärealistisiin vaihtoehtoihin. Tässä vaiheessa henkilökohtaiset keskustelut ohjaajan ja

opettajan kanssa olivat tärkeässä roolissa. Samoin korostui vanhemmilta saatu tuki. Nuoret peilasivat omia mielipiteitään ja kokemuksiaan vuorovaikutuksessa vanhempien ja oppilaitoksen henkilökunnan kanssa. Osalle oman mielipiteen muodostaminen oli helpompaa ja se tapahtui yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa. Toiset taas joutuivat tekemään itsensä kanssa enemmän töitä oman päätöksensä eteen.

Viimeinen vaihe oli päätöksenteon vaihe. Ajallisesti tämä vaihe oli maaliskuussa, noin kaksi viikkoa ennen kevään yhteishaun päättymistä. Nuorten oli päätettävä ammattiala, johon he hakevat ensisijaisesti opiskelemaan. Ennen yhteishakua nuoret olivat päätöksensä tehneet ja heidän vanhempansa olivat ne hyväksyneet. Yhdelle kolmasosalle opiskelijoista iski hakutilanteessa viimehetken epäily tai jopa paniikinomainen tunne. Opiskelijat olisivat halunneet vielä vaihtaa hakujärjestystä tai alkoivat pohtia täysin uusia ammattialoja. Päätöstä edeltävä epäily saattoi johtua päätöksentekoon liittyvästä lopullisuuden tunteesta. Kun nuoret olivat lopullisen päätöksensä tehneet ja vaikka päätöksentekohetkellä oli ilmennyt vielä epäilyä, kaikki nuoret kuitenkin pysyivät päätöksessään.

6 YHTEENVETOA JA KEHITTÄMISIDEOITA TULEVAISUUTEEN

Kehittämishankkeessa tuli ilmi, että sosiaalinen suhdeverkosto luo merkittävän kontekstin nuoren ammatinvalintaprosessissa. Nuoret ovat saaneet tukea ja neuvoa vanhemmiltaan, ystäviltaan ja tuttaviltaan sekä peruskoulun opinto-ohjaajalta. Koulun tukea nuoret olisivat kaivanneet enemmän. Koulun tuen puute näkyy selvästi myös nuorten koulutusvalinnoissa. Ammattistartille tulleista nuorista kaksi kolmasosaa oli hakenut ammattialalle, johon heidän hakupisteensä eivät olleet riittäneet. Vanhempien ja kavereiden tuki on tärkeää, mutta se ei pelkästään riitä. Koulutuksellisia valintoja tehdessä tarvitaan tietoa myös yhteiskunnan työllisyystilanteesta, koulutuspoliittisista linjauksista, koulutusjärjestelmästä ja järjestelmän rakenteista sekä eri koulutuksen järjestäjien paikallisesta toiminnasta.

Ammattistartin keinot nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisyssä ovat moninaisia. Ammatinvalintaa, urasuunnittelua ja elämäntapaa vahvistavia tekijöitä ovat opiskelijoiden itsetunnon vahvistuminen sekä uskon palautuminen omiin kykyihin. Itsetunnon vahvistuminen ja uskon palautuminen ovat merkittäviä tekijöitä, koska suurimmalla osalla opiskelijoista luottamus omaan oppimiseen ja osaamiseen on ollut vähäistä ammattistartin alkaessa. Tämä on johtunut osittain aikaisemmista yläkouluaikaan liittyvistä koulukokemuksista. Toinen vahvistava tekijä on koulutusmahdollisuuksiin liittyvän tiedon lisääntyminen sekä realististen tulevaisuudentavoitteiden asettaminen. Ammattistartin aikana opiskelijat pääsevät käytännössä tutustumaan haluamiinsa koulutusaloihin mikä lisää heidän tietämystään koulutusmahdollisuuksista. Koulutuskokeiluista saamansa realistisen palautteen avulla opiskelijat osaavat suhteuttaa omia tavoitteitaan ja kykyjään. Ammattistartivuosi on nuoren henkilökohtainen kasvuprosessi, jonka myötä oma elämänsuunta alkaa hahmottua. Elämänsuunnan hahmottumisessa merkittävimmät tekijät ovat erilaisissa sosiaalisissa toimintaympäristöissä tapahtuva vuorovaikutus sekä ihmissuhteet.

Kaikki opiskelijat löysivät ammattistartin aikana itselleen ammatin. Yhdeksän opiskelijaa kymmenestä pääsi ammattistartin jälkeen opiskelemaan haluamal-

leen alalle. Lisäksi yhdeksän kymmenestä opiskelijasta sai ammattistartin aikana korotettua yhdestä kolmeen peruskoulun arvosanaa. Arvosanojen korottumisella oli vaikutus opiskelijoiden yhteishakupisteisiin ja sitä kautta jatko-opintoihin pääsyyn. Elämänhallinnan vahvistumisen myötä ammattistartin opiskelijoiden poissaolot vähentyivät.

Kehittämishankkeen tulosten perusteella ammattistartin toimintaa tulee myös jatkossa toteuttaa luokanopettaja periaatteella. Tuekseen opettaja tarvitsee työparin, jolla on ohjausosaamista sekä kokemusta nuorten parissa tehtävästä työstä. Myös opettajalla tulee olla ohjausosaamista sekä mahdollisuudet päivittää osaamistaan vuosittain. Opettajan ja ohjaajan tulee tuntea nuoret hyvin ja olla valmiita kulkemaan nuorten rinnalla lukuvuoden mittainen matka. Ohjaukseen ja henkilökohtaisiin keskusteluihin täytyy varata lukujärjestyksestä riittävästi aikaa.

Myös nuorten kotijoukot ja ystävät osoittautuivat tärkeiksi ammatinvalinnan näkökulmasta. Kotoa ja oppilaitoksesta saadun tuen samansuuntaisuutta tulisi lisätä kehittämällä oppilaitoksen ja kotien välistä yhteistyötä. Opiskelijoiden kanssa käytyjen jaksokeskusteluiden kirjalliset yhteenvedot voisi lähettää aina kotiin luettavaksi ja kommentoitavaksi. Tässä voisi hyödyntää verkossa toimivaa Wilma-järjestelmää. Lisäksi vanhempainiltoja tai tapaamisia olisi hyvä järjestää vähintään kaksi kertaa vuodessa aikaisemman yhden sijaan. Näin kotijoukot olisivat tietoisia koulussa puhutuista asioista ja ammatinvalintaprosessin eri vaiheista.

Realististen tulevaisuuden tavoitteiden asettamisessa auttaa keskustelut ammattistartin opettajan ja ohjaajan kanssa, mutta erityisen hyödylliseksi osoittautuivat koulutuskokeilun jälkeen käydyt palautekeskustelut ammattialoilla. Koulutuskokeiluihin liittyvää toimintamallia tulisi kehittää niin, että palautekeskustelut käytäisiin aina ammattialalla yhdessä nuoren, ammattialan opettajan ja ammattistartin opettajan kanssa. Mikäli kasvokkain käyty keskustelu ei ole ajan puutteen vuoksi mahdollista, ammattialan opettaja voisi antaa opiskelijan osaamisesta lyhyen kirjallisen palautteen. Tätä varten tulisi laatia erillinen palautelomake. Myös koulutusmahdollisuuksiin liittyvää tietoutta tulisi vielä entisestään lisätä. Tulosten perusteella opiskelijat saattaisivat hyötyä tutustumisjärjestelystä,

jossa kaikki opiskelijat käyvät tutustumassa esimerkiksi viiteen eri ammattialaan.

Peruskoulun arvosanojen korottamiseen liittyvä toimintamalli osoittautui hyväksi ja opiskelijoiden tarpeita vastaavaksi. Myös jatkossa ammattistartin opiskelijoiden arvosanojen korotukset tulee toteuttaa osana ammattistartin opiskelua yhteistyössä perusopetuksen kanssa. Tutussa opiskeluympäristössä vallinnut luottamuksellinen opiskeluympäristö edisti opiskelijoiden oppimista. Opiskelijat saavuttivat hyviä tuloksia, kun heillä oli riittävästi aikaa ja henkilökohtaista tukea oppiaineiden kertaamisessa.

Ammattistartin aikana opettajien, ohjaajien ja nuorten välille syntyneen luottamuksellisen vuorovaikutuksen sekä ohjauksen merkitys on nuorten ammatinvalinnan ja elämänsuunnan hahmottumisessa ensiarvoisen tärkeää. Nuoret tarvitsevat kasvunsa tueksi välittäviä aikuisia, jotka ovat kanssakulkijoita ja eräänlaisia tulkkeja ja peilejä nuorten ja yhteiskunnan välillä. On tärkeää, että aikuiset ovat aidosti kiinnostuneita nuorista ja siitä, mitä heille kuuluu.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2001. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus, opetussuunnitelman perusteet. 2010. Helsinki: Opetushallitus.
- Bauman, Z. 2002. Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen. Teoksessa Beck, U. & Giddens A. & Lash, S. 1995. Nykyajan jäljillä – Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino.
- Hirsijärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. painos. Helsinki: Tammi.
- Hakkarainen, K.; Lonka, K. & Lipponen, L. 2000. Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Porvoo: WSOY.
- Ihatsu, M. & Koskela, H. 2001. Keskeyttääkö vai ei? Ammatillisten oppilaitosten aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen – projektin alkukartoitus. Helsinki: Opetushallitus.
- Kaipio, K. 1999. Kasvattava yhteisö. Jyväskylän koulutuskeskus Oy. Jyväskylä: Gummerus.
- Karvinen - Niinikoski, S. 2009. Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mäntysaari, M.; Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus.
- Kuronen, I. 2010. Peruskoulusta elämäkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäkulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Lave, J. & Wenger, E. 1991. Situated learning: Legitimate peripheral participation. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lehtinen, E. & Palonen, T. 1999. Kognitio, käytäntö ja kulttuuri: Lintubongarin pidempi oppimäärä. Teoksessa Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Juva: WSOY.
- Naukkari, A. 1998. Kurinalaisuutta ja taakan siirtoa – koulun oppimisvaikeudet erityiskasvatuksen tarpeen määrittäjänä. Teoksessa Ladonlahti, T.; Naukkari, A. & Vehmas, S. (toim.) Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Atena Kustannus. Juva: WSOY
- Onnismaa, J. 2007. Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa huomiota ja kunnioitusta. Tampere: Tammer- Paino.
- Peavy, R. V. 2006. Sosiodynaamisen ohjauksen opas. Psykologien kustannus. Helsinki: Helsingin Painotuote.
- Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. 2005. Opetusministeriö. Työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33. Helsinki.
- Raitakari, S. 2004. Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Jokinen, A.; Huttunen, L. & Kulmala, A. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. 56-73.
- Rönkä, A. 1999. Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen – ongelmien kasautumisen kolme väylää. Teoksessa Kuorelahti, M. & Viitanen, R. (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun –

- nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. NUORAn julkaisu- ja Nro 14. Helsinki: Nykypaino.
- Sipilä, J. 1985. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.
- Suihkonen, S. 2007. Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen polven kokemana. Teoksessa Päivi- Katriina Juutilainen (toim.) Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Tynjälä, P. 1999. Konstruktivistinen oppimiskäsitys ja asiantuntijuuden edellytysten rakentaminen koulutuksessa. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Tynjälä, Päivi (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Juva: WSOY.
- Vanhalakka- Ruoho, M. 2007. Nuorten elämänsuunnittelun relationaalisia aspektoja. Teoksessa Juutilainen, P-K. (toim.) Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Vanttaja, M. 2005. Koulutuksesta ja työstä karsiutuneiden nuorten kotitaustan ja myöhempien elämänsuunnitelmien tarkastelua. Yhteiskuntapolitiikka 70/ 2005:4
- Vilppola, T. 1999. Reaalipedagogiikan mahdollisuudet koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisemisessä peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa. Teoksessa Kuorelahti, M. & Viitanen, R. (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. NUORAn julkaisu- ja Nro 14. Helsinki: Nykypaino.
- Wenger, E. 2009. A social theory of learning. Teoksessa Illeris, K. (toim.) Contemporary theories of learning. Learning theorists...in their own words. New York: Routledge.
- Ziehe, T. 1991. Uusi nuorisoteoria. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.